

УДК 347.921.4

АДВОКАТ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ, ПІДСТАВИ ТА ФОРМИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Світлична Г.О., к. ю. н.,
доцент кафедри цивільного процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню формування та розвитку сучасної моделі надання правової допомоги у цивільному судочинстві, що здійснюється адвокатами, зокрема визначенню процесуального становища адвоката, підстав та форм надання правової допомоги в суді.

Ключові слова: *правова допомога, адвокат, представництво, представник, цивільне судочинство.*

Статья посвящена исследованию формирования и развития современной модели предоставления правовой помощи в гражданском судопроизводстве, осуществляемой адвокатами, в частности определению процессуального положения адвоката, оснований и форм предоставления правовой помощи в суде.

Ключевые слова: *правовая помощь, адвокат, представительство, представитель, гражданское судопроизводство.*

Svitlichna G.O. ADVOCATE IN CIVIL PROCEEDINGS: PROCEDURAL STATUS, REASONS AND FORMS OF RENDERING LEGAL ASSISTANCE

The article deals with investigation of creation and development of modern model of rendering legal assistance in civil proceedings by advocates, namely, determination of procedural status of an advocate, reasons and forms of rendering legal help by him in court.

Key words: *legal assistance, advocate, representation, representative, civil proceedings.*

Постановка проблеми. Ефективність та подальший розвиток національної судової системи залежать від вдосконалення правового регулювання окремих правових інститутів та комплексного вирішення проблемних питань, існуючих у сучасній процесуальній науці та судовій практиці. Одним з таких питань є забезпечення реалізації конституційного права особи на судовий захист та правову допомогу. Згідно зі ст. 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу і є вільним у виборі захисника своїх прав. Конституційному праву особи на правову допомогу відведено важливу роль у забезпеченні реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі. Конституційний суд України у рішенні від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 у справі щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) наголосив, що гарантування кожному права на правову допомогу покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Конституційний суд України також зазначив, що гарантування кожному права на правову допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року. Це зумовлює необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання такої допомоги [1]. Надання кваліфікованої правової допомоги є однією з гарантій доступності правосуддя та його ефективності, тому створення на сучасному етапі

розвитку України як правової держави ефективною системою її надання набуває особливої значущості та актуальності.

Ступінь розробленості проблеми. Теоретичну основу дослідження створення та розвитку сучасної моделі надання правової допомоги та здійснення адвокатської діяльності, в тому числі у цивільному судочинстві, складають наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: О.Д. Бойкова, В.К. Ботнева, А.А. Власова, О.О. Воронова, Н.М. Гончарової, О.О. Гуртового, В.В. Заборовського, С.С. Колобашкіної, А.Г. Кучерени, Є.Є. Колоколової, С.М. Логінової, В.С. Личко, М.П. Потаніної, Е.Г. Тарло, Т.О. Федотової, С.Я. Фурси, С.О. Халатова, О.М. Халеппо, С.А. Чванкіна, М.И. Штефана.

В контексті змін, що відбулися у правовому регулюванні, деякі аспекти здійснення адвокатської діяльності в цивільному судочинстві й сьогодні не втратили актуальності та практичної значущості та потребують подальшого дослідження та вдосконалення. Передусім це стосується визначення ролі адвоката у механізмі забезпечення надання ефективної правової допомоги, його процесуального становища, підстав та форм участі у цивільному судочинстві. З'ясуванню зазначених процесуально-правових аспектів участі адвоката у цивільному судочинстві та дослідженню особливостей адвокатської діяльності з метою надання правової допомоги у цивільних справах і присвячується ця стаття.

Виклад основного матеріалу. Ефективність будь-якого інституту в значній мірі залежить від його правової моделі, що втілюється в національному законодавстві, досконалості правового регулювання та встановлених законом гарантій його реалізації. Правова модель надання юридичної допомоги в Україні певною мірою відтворена в Концепції фор-

мування системи безоплатної правової допомоги в Україні, схваленої Указом Президента України від 9.06.2006 р. № 509/2006, Законі України від 02.06.2011 № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу», Законі України від 05.07.2012 № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», постанові Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р. № 8 «Про затвердження Порядку і умов укладання контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі» та Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015.

З позиції Конституційного Суду України під правом на правову допомогу слід розуміти гарантовану державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, яка є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати, зокрема, здійснення представництва у судах [1]. У згаданому Законі України «Про безоплатну правову допомогу» вперше дано легітимне визначення правової допомоги та її видів. Так, згідно із ст. 1 цього Закону під правовою допомогою розуміється надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Правові послуги – це надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, надання особі допомоги в забезпеченні доступу до вторинної правової допомоги та медіації. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» для забезпечення здійснення захисту прав та свобод, надання інших видів правової допомоги на професійній основі в Україні діє адвокатура як недержавний самоврядний інститут.

З системного аналізу ст. 59 Конституції України, ст.ст. 1, 6, 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та ст.ст. 7, 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» випливає, що одним з видів правової допомоги є представництво у суді, здійснення якого на професійній основі сприятиме забезпеченню доступу до правосуддя, змагальності судового процесу та ефективності реалізації права на судовий захист. Згідно із ст. 40 ЦПК представником у цивільному судочинстві, перш за все, можуть бути особи, які мають статус адвоката. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на занят-

тя адвокатською діяльністю. При цьому повною вищою юридичною освітою розуміється повна вища юридична освіта, здобута в Україні, а також повна вища юридична освіта, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку, що є відтворенням європейської тенденції розвитку національного законодавства.

В теорії цивільного процесуального права та судовій практиці тривалий час дискусійним було питання щодо можливості участі в цивільному судочинстві іноземних адвокатів. З огляду на норми цивільного процесуального законодавства, що визначають коло осіб, які можуть бути представниками у суді (ст.ст. 39, 40 ЦПК), з урахуванням встановлених законом обмежень щодо права виконувати представницькі функції у суді та відсутності будь-яких обмежень за ознакою громадянства (ст. 41 ЦПК), є підстави визнати участь іноземних адвокатів у цивільному процесі допустимою. Право іноземних адвокатів здійснювати свою професійну діяльність на території України запроваджено в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно із ч. 4 ст. 4 якого адвокат іноземної держави здійснює адвокатську діяльність на території України відповідно до цього Закону, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Відповідно до ч. 6 ст. 59 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» при здійсненні адвокатом іноземної держави адвокатської діяльності на території України на нього поширюються професійні права і обов'язки адвоката, гарантії адвокатської діяльності та організаційні форми адвокатської діяльності, визначені цим Законом. На адвокатів іноземних держав, які здійснюють адвокатську діяльність в Україні, поширюються вимоги Правил адвокатської етики, а також вимоги етичних та деонтологічних норм, якими керуються адвокати в країні їхнього походження. На адвокатів іноземних держав, якщо вони входять до Європейського Союзу та/або Європейського співтовариства, при здійсненні ними адвокатської діяльності або будь-яких професійних контактів в Україні (незалежно від їх фізичної присутності при цьому на території України) також поширюється дія Кодексу поведінки європейських адвокатів. Співвідношення і кореляція різних джерел деонтологічних стандартів має здійснюватись за принципами, закріпленими Правилами адвокатської етики [2].

Водночас варто зазначити, що статус адвоката іноземної держави обумовлює певну специфіку здійснення цими суб'єктами адвокатської діяльності в Україні. Так, адвокат іноземної держави може здійснювати адвокатську діяльність на території України, якщо він включений до Єдиного реєстру адвокатів України в порядку, встановленому законом (ч. 4 ст. 4, ст. 59 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Без реєстрації в зазначеному реєстрі здійснення адвокатської діяльності адвокатами іноземних держав на території України не допускається. Право надання правової допомоги адвокатом

іноземної держави, таким чином, виникає з дня внесення інформації про його включення до Єдиного реєстру адвокатів України. У випадку, якщо іноземні адвокати не пройшли встановлену процедуру включення до Єдиного реєстру адвокатів України, вони можуть бути представниками у суді на загальних підставах та в порядку, встановленими ЦПК. Як бачимо, закон не вимагає складання адвокатом іноземної держави кваліфікаційного іспиту з законодавства України і не покладає на нього обов'язку володіння державною мовою. У зв'язку з цим виникають закономірні питання, чи можна вважати надану правову допомогу у суді ефективною, а участь іноземного адвоката доцільною, якщо він не є носієм національної мови та фахівцем з питань національного законодавства. Зазначені чинники, на нашу думку, можуть суттєво знижувати ефективність надання іноземними адвокатами кваліфікованої правової допомоги та створення рівних можливостей доступу осіб до правосуддя, що може стати завадою поширення практики їх участі у суді з метою надання правової допомоги у формі представництва.

При цьому в юридичній літературі звертається увага на те, що більшість держав встановлює певні обмеження щодо здійснення професійної діяльності іноземними адвокатами за тими чи іншими ознаками [3, с. 26–31]. Відповідними критеріями обмеження права іноземного адвоката на здійснення адвокатської діяльності можуть виступати: встановлення принципу взаємності (надання взаємних преференцій та рівних можливостей доступу до здійснення юридичних послуг за єдиними стандартами і правилами); вид правової допомоги (наділення іноземних адвокатів правом здійснювати виключно консультативну допомогу та давати правові висновки з питань законодавства своєї держави, без права на представництво у суді); обов'язкова участь перекладача з іноземної мови, носієм якої є адвокат, на мову ведення судочинства та покладання обов'язку забезпечити участь перекладача на адвоката тощо. Запровадження зазначених обмежень не суперечить вимогам міжнародного права. Так, відповідно до Основних принципів, що стосуються ролі юристів, прийнятих Восьмим Конгресом ООН (Гавана, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.), уряди, професійні асоціації юристів та навчальні заклади забезпечують відсутність дискримінації осіб у відношенні здійснення професійної юридичної діяльності за ознаками раси, кольору шкіри, статі, етнічного походження, релігії, політичних та інших поглядів, національного та соціального походження, майнового, економічного та іншого положення, за винятком того, що вимога, стосовно якої адвокат має бути громадянином відповідної держави, не розглядається як дискримінаційна [4]. Входячи з наведеного, уявляється доцільним наділення іноземних адвокатів правом здійснювати адвокатську діяльність на території України переважно у формі консультативної допомоги, надання правових висновків з правових питань законодавства своєї держави та в інших, передбачених за-

коном формах, з певними обмеженнями за чітко визначеними у законі критеріями надання правової допомоги у формі представництва у суді.

Теоретичне та практичне значення у дослідженні участі адвоката у цивільному судочинстві має визначення підстав надання ним правової допомоги у формі представництва інтересів особи у суді (процесуального представництва). Згідно із ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги. В юридичній літературі стосовно правової природи такого договору існують різні точки зору [5, с. 3–19 ; 6, с. 8–24]. Не зупиняючись на аналізі наукової дискусії з цього питання, зазначимо, що слід погодитися з тим, що договір про надання правової допомоги має цивільно-правову природу, і його сутність повинна розкриватися через цивільно-правові конструкції. Науковці зазначають, що цей договір за юридичною природою та існуючою класифікацією є непоіменованим договором про надання послуг, оскільки він не має спеціальної правової регламентації у ЦК [7, с. 399]. До договору про надання правової допомоги, таким чином, застосовуються загальні вимоги договірного права. Договір про надання правової допомоги – це домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору (п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Договір про надання правової допомоги має укладатися в письмовій формі, окрім випадків, передбачених законом. Такий договір може укладатися на користь клієнта іншою особою, яка діє в його інтересах. Зміст договору про надання правової допомоги не може суперечити Конституції України та законам України, інтересам держави і суспільства, його моральним засадам, присязі адвоката України та правилам адвокатської етики (ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). У науковій літературі висловлена думка, що договір про надання правової допомоги є єдиною підставою для здійснення адвокатської діяльності [8, с. 47–52]. Погодитись з цим можна лише з деякими уточненнями, виходячи з наступного. Україна як правова держава, враховуючи прецедентну практику Європейського суду з прав людини, європейські та світові стандарти надання правової допомоги, має забезпечувати у передбачених законом випадках надання правової допомоги на безоплатній основі. Запроваджена у національному законодавстві модель надання безоплатної правової допомоги передбачає її надання, в тому числі й у формі представництва у суді, спеціально утвореними органами – центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, із залученням адвокатів, включених до Реєстру

адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, та адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору. Законом встановлено вичерпний перелік суб'єктів права на безоплатну правову допомогу та вичерпне коло осіб, за зверненням яких така допомога та призначення адвоката може здійснюватися (ст. ст. 14, 15, 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»). Згідно із ст. 19 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» у разі звернення особи про надання одного з видів безоплатної вторинної правової допомоги Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – Центр) зобов'язаний прийняти відповідне рішення. На підставі прийнятого рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги Центр призначає адвоката, який має її надавати. У цьому випадку, як бачимо, окрім договору (контракту) про надання правової допомоги, необхідною підставою для надання правової допомоги у суді є відповідне рішення Центру та призначення на його підставі адвоката.

Водночас не можна не звернути увагу на те, що надання адвокатом правової допомоги у суді під час розгляду і вирішення цивільних справ може здійснюватися і в іншій, ніж представництво, процесуальній формі. Такий висновок впливає із змісту ст.ст. 12, 56 ЦПК. Так, відповідно до ст. 56 ЦПК правову допомогу може надавати особа, яка є фахівцем галузі права і за законом має право на надання правової допомоги. Згідно із ст. 12 ЦПК правова допомога у порядку, встановленому законом, надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права. Отже, до фахівців у галузі права відносяться, передусім, адвокати, які є найбільш професійними та кваліфікованими особами, які мають право надавати правову допомогу у суді, в тому числі і на підставі ст. 56 ЦПК. Пленум Верховного Суду України у п.11 постанови від 12 червня 2009 року «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» звернув увагу на те, що особа, яка надає правову допомогу, не може бути представником. Це означає, що адвокат, який надає правову допомогу на підставі ст. 56 ЦПК, не може одночасно надавати правову допомогу у формі представництва та набути процесуального становища представника. Підґрунтям для цього слугує існуюча в науці цивільного процесуального права доктрина щодо недопустимості процесуального сумісництва, окрім випадків, передбачених законом. Враховуючи наведене, уявляється доцільним внести у ч. 1 ст. 41 ЦПК зміни, включивши до переліку осіб, які не можуть бути представниками в суді, особу, яка надає правову допомогу на підставі ст. 56 ЦПК.

В контексті викладеного напрошується висновок, що адвокат, реалізуючи у суді одну й ту саму правову функцію (надання правової допомоги у суді) набуває у процесі різне правове становище і, відповідно, різний обсяг повноважень. Так, на відміну від представника, особа, яка надає правову допомогу на підставі ст.

56 ЦПК, не входить до складу осіб, які беруть участь у справі (ст. 26 ЦПК), та не наділена обсягом процесуальних повноважень, закріплених у ст. 27 ЦПК. Порівняно з представником, що бере участь у справі та може здійснювати від імені і в інтересах особи, яку він представляє, всі процесуальні дії, які може робити сама особа (ч. 1 ст. 44 ЦПК), обсяг процесуальних повноважень особи, яка надає правову допомогу, є значно вужчим. Така особа має право лише знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії долучених до справи документів, бути присутньою у судовому засіданні (ст. 56 ЦПК). Особа, яка надає правову допомогу, не може брати участь у справі, вона може бути тільки присутньою у судовому засіданні, що в цілому виключає можливість здійснення нею під час розгляду справи у суді будь-яких юридично значущих дій, в тому числі процесуальних дій, спрямованих на надання правової допомоги. У зв'язку з цим дії адвоката-представника мають юридичну силу і тягнуть для особи, яку він представляє, всі передбачені законом правові наслідки. Дії адвоката, що є особою, яка надає правову допомогу, не відтворюють волю клієнта і не можуть безпосередньо мати для останнього правових наслідків. Окрім того, ЦПК не встановлює порядок взаємодії у судовому засіданні особи, яка надає правову допомогу, з особою, якій вона надається, іншими особами, які беруть участь у справі, та судом. Таким чином, особа, яка надає правову допомогу, може реалізовувати надані їй повноваження практично тільки поза межами судового засідання. Порядок та підстави участі такої особи визначені в ЦПК у досить загальній формі. Так, відповідно до ч. 2 ст. 56 ЦПК особа, яка має право на надання правової допомоги, допускається ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі. Порядок посвідчення повноважень особи, яка надає правову допомогу, у ЦПК взагалі не врегульовано. Враховуюче це, процесуалістами у свій час зазначалося про неможливість застосування ст. 56 ЦПК [9, с. 116]. Наведене свідчить, що зазначена форма надання адвокатами правової допомоги потребує кардинального реформування. Передусім доцільно віднести особу, яка надає правову допомогу, до складу осіб, які беруть участь у справі, що може значно збільшити ефективність здійснення покладених на неї функцій. Крім того, потрібно чітко визначити у законі підстави та порядок участі особи, яка надає правову допомогу без набуття статусу представника, а також встановити порядок посвідчення її повноважень. Зазначена форма надання правової допомоги може бути доцільною у випадках, коли особа, яка її потребує, не може брати участь у справі через представника, наприклад, в окремому провадженні у справах про усиновлення, а також у справах, розгляд яких має відбуватися за обов'язковою участю заінтересованих в цьому осіб.

Висновки. Підсумовуючи викладене, значимо, що найбільш поширеною процесуальною формою надання правової допомоги адвокатами у цивільному судочинстві є представництво інтересів особи у суді (процесуальне представництво). Підставою участі адвоката в такій формі є: по-перше, договір

про надання правової допомоги, який укладається між адвокатом та клієнтом, по-друге, рішення Центру про надання особі безоплатної вторинної правової допомоги та призначення адвоката, між яким та Центром укладемо контракт (договір) про надання правової допомоги на постійній чи тимчасовій основі. При цьому варто підкреслити, що в зазначених випадках адвокат набуває процесуального становища представника сторони, третьої особи, заявника і діє від імені та в інтересах цих осіб. Другою процесуальною формою надання правової допомоги адвокатом є її надання на підставі ст. 56 ЦПК без набуття процесуального становища представника, яка потребує реформування з метою забезпечення її дієвості та ефективності.

На сучасному етапі розвитку національної судової системи та гарантування на конституційному рівні кожного права на правову допомогу у захисті своїх прав та інтересів роль адвокатів у механізмі забезпечення надання правової допомоги на високо професійному рівні надзвичайно зростає. Правове регулювання підстав, форми та порядку надання правової допомоги у цивільному судочинстві, що здійснюється адвокатами, потребує вдосконалення з метою створення в Україні правової моделі надання юридичної допомоги з урахуванням сучасних правових систем, що є гарантією забезпечення доступності та ефективності судового захисту у цивільному судочинстві. Особливої актуальності це набуває у контексті Указу Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки» від 20 травня 2015 р. № 276/2015, відповідно до якої одним з напрямків посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності та забезпечення доступності безоплатної правової допомоги є, у корот-

костроковій перспективі, визначення видів правової допомоги, які можуть здійснюватися лише адвокатом, що дасть змогу підвищити якість надання правової допомоги та якість здійснення правосуддя в цілому, не обмежуючи при цьому учасників судового процесу у праві на доступ до правосуддя [11].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вісник Конституційного Суду України. – 2009 р. – № 6. – С. 32.
2. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України 17.11.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>.
3. Воронцова И.В. Об участии иностранных адвокатов в судопроизводстве по гражданским делам / И.В. Воронцова // Евразийская литература. – № 1(2). – 2013. – С. 26–31. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eurasian-advocacy.ru/aktualnye-problemy-advokatskoj-praktiki/75>.
4. Основные принципы, касающиеся роли юристов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>.
5. Богославец В.М. Договори про надання правових послуг : автореф. дис. ...канд. юрид. наук / В.М. Богославец. – К., 2008. – 19 с.
6. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Адвокат у цивільному процесі : Науково-практичний посібник / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса. – К. : Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2006. – 448 с.
7. Борисова В.І. Цивільне право: [підручник у 2 т.] / [В.І. Борисова, І.В. Спасібо-Фатеева, В.Л. Яроцький]. – Х. : Право, 2011. – Т. 2. – 815 с.
8. Заборовский В.В. Некоторые проблемные аспекты оформления полномочий адвоката в гражданском процессе Украины / В.В. Заборовский // Евразийская адвокатура. – № 3(10). – 2014. – С. 47–52 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-problemnye-aspekty-oformleniya-polnomoc>.
9. Балюк М.І., Луспенник Д.Д. Практика застосування Цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях та відповідях). Коментарії, рекомендації, пропозиції. Серія «Судова практика». – Х. : Харків юридичний, 2008. – 707 с.
10. Офіційний вісник України. – 2015. – № 41. – С. 38. – Ст. 1267.